

Summary

The article deals with the problem of clarifying the factors and conditions that affect the teacher's mission in today's world. There has been found that the combined effect of the factors and conditions determines the process of formation of a modern teacher personality.

Ключові слова: мультиплікативний ефект, глобалізація, мультикультурність, інформатизація світу та суспільства, місія вчителя.

Ключевые слова: мультипликативный эффект, глобализация, мультикультурность, информатизация мира и общества, миссия учителя.

Key words: multiplier effect, globalization, multiculturalism, informatization of the world and society, teacher's mission.

Подано до редакції 13.10.2012.

УДК 378.147:371.15

©2012

Кучерук О.С.

ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Широке впровадження ідеї інклюзії в загальноосвітні школи України вимагає внесення змін у процес підготовки майбутніх вчителів. І в цьому ракурсі особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх вчителів.

Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя може виявлятися лише в нерозривній єдності з цінностями особистості, її інтересами й мотивацією до інклюзивної діяльності.

Професійно-педагогічна діяльність учителя може бути успішною лише у тому разі, якщо педагог постійно прагне до підвищення своєї кваліфікації, удосконалення педагогічної майстерності. Це можливе лише за умов особистісного зростання, формування активної життєвої позиції, виявлення ініціативи, без чого будь-яка людина не може переосмислити стереотипи власного досвіду, засвоїти нові ідеї, підходи до професійної діяльності. Для виявлення ініціативи вчителів необхідні певні мотиви, зацікавленість, орієнтація на цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідженням мотиваційної сфери займалися багато зарубіжних (В.Зігерт, С.Керролл, А.Маслоу та ін.) та вітчизняних науковців (Л.Божович, Г.Ковальов, Г.Костюк, О.Леонт'єв, А.Маркова, В.Мерлін, С.Рубінштейн та ін.). Проблема цінностей знайшла своє відображення й у філософських та соціальних дослідженнях (О.Дробницький, В.Оссовський, С.Попова, Л.Столович, В.Тугарінов, В.Хмелько, В.Ядов та ін.). У психолого-педагогічних працях (Б.Анан'єв, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Кікнадзе, Г.Костюк, О.Леонт'єв та ін.) ціннісні орієнтації розглядаються як складова структури особистості. На думку вчених-педагогів (А.Богущ, Т.Бутківська, І.Зязюн, П.Ігнатенко, Л.Крицька, Р.Скульський, О.Сухомлинська та ін.), ціннісні орієнтації є провідним механізмом впливу на особистість, розвитку її сутнісних сил і духовного потенціалу.

Формулювання цілей статті... Обґрунтувати сутність мотиваційно-ціннісного компонента як невід'ємної складової інклюзивної компетентності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Широке впровадження ідеї інклюзії в загальноосвітні школи України вимагає внесення змін у процес підготовки майбутніх вчителів. І в цьому ракурсі особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх вчителів.

В умовах інклюзивного навчання, перш за все, сам учитель повинен повною мірою володіти знаннями про ті чи інші можливі вади розвитку учня, який виявить бажання навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі. Обізнаність вчителя, його готовність допомогти учневі з обмеженими навчальними можливостями та бажання розкрити його здібності, дозволяє зробити процес навчання більш ефективним та успішним. На жаль, в Україні на сьогодні відсутня належна система професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів до роботи в інклюзивних умовах. Тому, зазвичай, включення дітей з обмеженими навчальними можливостями в освітній простір, викликає масу суперечностей, непорозумінь та проблем. Перш за все такі ситуації виникають через незнання як це вірно зробити та який підхід застосувати при навчанні учнів з обмеженими навчальними можливостями, щоб зробити процес навчання якомога ефективнішим та зручнішим.

Інклюзивна компетентність майбутнього учителя має виявлятися в майстерності організовувати спільну діяльність дітей різних категорій, адекватно оцінювати рівень засвоєного навчального матеріалу дітьми з різними типами порушень розвитку, вмінні обирати відповідні прийоми виховного впливу на дітей у класі.

Для практичного здійснення інклюзивного навчання необхідно вирішити низку проблем, пов'язаних не тільки з матеріальною базою, але й різними позиціями членів суспільства, і, перш за все, неготовністю вчителів до здійснення своєї професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Ураховуючи, що дитина з обмеженими можливостями здоров'я має право отримати можливість вільного вибору будь-якого освітнього закладу, то певний рівень сформованості інклюзивної компетентності повинен мати кожен вчитель, незалежно від своєї предметної підготовки.

Отже, *інклюзивну компетентність* майбутнього вчителя можна визначити як інтегративно-особистісне утворення, що обумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи включення їх в загальноосвітнє середовище, створюючи умови для їх розвитку й саморозвитку, повноцінної соціалізації. Інклюзивна компетентність майбутніх учителів належить до рівня спеціальних професійних компетентностей.

Інклюзивна компетентність вчителя забезпечується сформованістю її складових. В структурі інклюзивної компетентності майбутнього вчителя ми виділяємо наступні *компоненти*: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний (наявність інклюзивно необхідних знань та вмінь, а також способів їхнього вдосконалення та оновлення), рефлексивно-оцінний (здатність до саморефлексії та самоуправління).

Результат сформованості кожного компоненту – це розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, якостей учителя, а результатом сформованості всіх компонентів є здатність майбутнього вчителя здійснювати професійну інклюзивну діяльність.

Зупинимось більш детально на характеристиці мотиваційно-ціннісного компоненту інклюзивної компетентності майбутнього вчителя.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сукупність соціальних настанов, мотивів, нахилів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та сформованість психологічних властивостей особистості майбутнього вчителя, необхідних йому для здійснення інклюзивної діяльності.

Професійно-педагогічна діяльність учителя може бути успішною лише у тому разі, якщо педагог постійно прагне до підвищення своєї кваліфікації, удосконалення педагогічної майстерності. Це можливе лише за умов особистісного зростання, формування активної життєвої позиції, виявлення ініціативи, без цього будь-яка людина не може переосмислити стереотипи власного досвіду, засвоїти нові ідеї, підходи до професійної діяльності. Для виявлення ініціативи вчителю необхідні певні мотиви, зацікавленість, орієнтація на цінності [6].

Отже, інклюзивна компетентність майбутнього вчителя може виявлятися лише в нерозривній єдності з цінностями особистості, її інтересами й мотивацією до інклюзивної діяльності.

Одним із найважливіших аспектів мотиваційно-ціннісного компонента інклюзивної компетентності є формування позитивної мотивації інклюзивної діяльності.

Мотивація – це вид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання особи до діяльності [3], спрямованої на досягнення особистих цілей чи цілей організації. Розуміння змісту мотивації – головний показник рівня професійної підготовки вчителя.

Складовою частиною мотивації є мотив. Мотив (від лат. *moveo* – штовхаю, рухаю) – спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням потреби суб'єкта [4]. Мотив – це також причина, що є підґрунтям для обрання певних дій і вчинків, сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що активізують суб'єкта.

Термін “мотивація” є ширшим поняттям, аніж “мотив”. У сучасній психології слово “мотивація” використовують як таке: визначення системи факторів, що детермінують поведінку (зокрема: мета, потреби, мотиви, наміри, прагнення тощо); характеристику процесу, що стимулює й підтримує поведінкову активність на певному рівні [2, с. 7].

Мотивація як стержень особистості повинна бути не сумою окремих мотивів, а направляючою і організуючою цілісною системою. Даний компонент сприяє розвитку соціального успіху, він фіксує інтерес майбутнього вчителя і його мотивацію на оволодіння інклюзивною діяльністю, її використання при вирішенні освітніх завдань, а також установку на розвиток своєї інклюзивної компетентності.

Мотиви інклюзивної компетентності виникають у повному обсязі лише тоді, коли існують певні потреби для такої діяльності та її стимули. У зв'язку з цим з'являється необхідність формування у майбутніх учителів інтересу до проблем інклюзивного навчання, позитивного ставлення до збереження права дітей з обмеженими можливостями здоров'я на навчання в загальноосвітніх навчальних закладах і на їхній основі мотивів до оволодіння інклюзивною компетентністю та її постійного вдосконалення й самовдосконалення [4].

На нашу думку, можна виділити такі мотиви інклюзивної діяльності:

- *соціальні* – мотиви, що стосуються суспільства в цілому. До цієї групи входять мотиви: причетність до важливого виду діяльності (інклюзивної), реальний внесок у збереження процесу інклюзії і покращення інклюзивної моделі навчання, можливість впливати на формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів тощо;

- *власне інклюзивні мотиви* – мотиви, що стосуються безпосередньо інклюзивної діяльності (відповідність здібностей учителя змісту інклюзивної діяльності, різноманітність і самостійність постановки і розв'язання інклюзивних проблем, створення колективу однодумців, можливість реально впливати на організацію інклюзивної діяльності школи тощо);

- *мотиви особистісного розвитку* – необхідність володіти собою в будь-якій ситуації; долати труднощі, пов'язані з інклюзивною діяльністю і самовдосконаленням; бути конкурентоспроможним; можливість реалізувати свій творчий потенціал тощо .

У структурі мотиваційно-ціннісного компонента не менш важливе значення має усвідомлення й засвоєння майбутнім учителем інклюзивних цінностей.

Цінності сприяють усвідомленню сенсу життя, утворюють підґрунтя для самоствердження людини як творчої особистості, визначають її життєву позицію за умови, що вони глибоко прийняті особистістю як ціннісні орієнтації.

Особливе значення для майбутнього вчителя відіграють професійно-ціннісні орієнтації, які забезпечують усвідомлену потребу оволодіння основами майбутньої професійної діяльності і поведінки. До них можна віднести такі: зміст професійної діяльності і обумовлені ним можливості самореалізації особистості; суспільна значущість праці, яка визначається результатами, наслідками та оцінкою трудової діяльності людини; режим і умови праці, в тому числі соціально-економічні, морально-психологічні тощо. Цінності діяльності педагога глибоко охарактеризовані М.Васильєвою [1].

Під цінностями інклюзивної діяльності ми розуміємо ідентичні особливості, які дозволяють учителю задовольняти свої матеріальні, духовні і суспільні потреби, слугують орієнтирами його соціальної і інклюзивної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих цілей забезпечення основного права дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту в умовах загальноосвітнього закладу.

У психології під властивостями, або рисами особистості розуміють стійкі особливості її поведінки, які повторюються у різних ситуаціях. До таких властивостей необхідно віднести перш за все особистісні якості, професійно-педагогічну та інклюзивну спрямованість особистості майбутнього вчителя.

Якості особистості – це соціально й біологічно зумовлені структури особистості, що поєднують у собі психічні процеси, властивості, утворення, сталі стани та визначають стійку поведінку особистості в соціальному і природному середовищі. Якості часто поєднуються із здібностями, тобто з індивідуальними особливостями особистості, що розвиваються у процесі засвоєння людиною суспільного досвіду, виховання й навчання, у процесі трудової діяльності і які є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного роду діяльності.

Згідно з концепцією динамічної структури особистості, розробленої К.Платоновим, до структури базових якостей педагога можна віднести такі: морально-особистісні, особистісно-педагогічні та професійно-педагогічні якості. *Морально-особистісні якості* вчителя – це особистісні утворення, що характеризують ставлення людини до суспільства, праці, гуманне ставлення до людей, в тому числі з обмеженими можливостями здоров'я, вимогливість до себе (гуманність, толерантність, альтруїзм, відповідальність, сміливість та ін.); *особистісно-педагогічні якості*, що визначаються природними задатками та розвиваються в процесі соціалізації особистості (любов до дітей, педагогічна інтуїція, доброзичливість, емпатія, комунікабельність та ін.); *професійно-педагогічні якості*, які формуються в процесі професійно-педагогічної підготовки (педагогічний такт, педагогічна спостережливність, педагогічний оптимізм, витримка, професійний ріст та ін.).

Процес формування особистісних якостей полягає в розкритті та реалізації особистісного потенціалу студента, його можливостей і здібностей. Необхідним чинником розвитку цих якостей є глибинне усвідомлення свого обов'язку, прагнення до самооцінки, самоаналізу й самовдосконалення. Особистісні якості педагога впливають на характер і результати його інклюзивної діяльності, реалізацію можливостей, здібностей, професійну майстерність та компетентність.

Мотиваційно-ціннісний компонент у структурі інклюзивної компетентності майбутнього вчителя передбачає його *професійно-педагогічну спрямованість* на здійснення інклюзивної діяльності. Професійно-педагогічна спрямованість особистості визначається ієрархічною системою мотивів та вибіркоким ставленням до дійсності. Вона мобілізує приховані сили людини, сприяє формуванню її професійно важливих здібностей та властивостей, зокрема любові до дітей, професійної самосвідомості, педагогічного мислення, наполегливості у набуванні професійної майстерності, здатності до саморегуляції тощо. Комплекс цих особистісних якостей спонукає людину до самореалізації в педагогічній діяльності та виступає важливою передумовою творчості [5].

Висновки... Отже, спрямованість майбутнього вчителя на здійснення інклюзивної професійно-педагогічної діяльності передбачає сформованість таких властивостей: гуманістично-ціннісного світогляду, що дозволяє розглядати людину як найвищу цінність; особистісного сприймання і визнання цілей інклюзивної діяльності як цінностей; усвідомлення особливої значущості для майбутнього педагога сформованості інклюзивної компетентності; зацікавленості проблемами інклюзивної освіти; свідомого бажання займатися інклюзивною діяльністю та прагнення до її позитивного результату; мотивації самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення педагогічної майстерності. Тому, зважаючи на важливість сформованості складових інклюзивної компетентності і на те, що в Україні дане поняття є мало вживаним і недостатньо дослідженим існує перспектива подальших більш глибоких і детальніших досліджень.

Література

1. Васильєва М.П. Мотиваційно-ціннісний компонент професійної підготовки педагога / М.П. Васильєва // Педагогічна взаємодія в умовах реформування освіти : зб. наук. пр. – Х. : Стиль-Іздат, 2006. – С. 47–56.
2. Дербеньова А.Г. Усе про мотивацію / А.Г. Дербеньова. – Х. : Вид. група "Основа", 2012. – 207 с.
3. Занюк С.С. Психологія мотивації : [Навч. посіб.] / С.С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

4. Карплюк С.О. Роль мотиваційного компоненту професійно-педагогічної діяльності вчителів інформатики у контексті організації взаємонавчання учнів / С.О. Карплюк // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 54. Педагогічні науки. – 2010. – С. 54-57.
5. Тихомирова О.В. Содержание профессиональной компетентности педагога в предшкольном образовании / О.В. Тихомирова // Ярославский педагогический вестник. – 2011 – № 2. – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 193-197.
6. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20-26.

Анотація

У статті розкрито сутність мотиваційно-ціннісного компоненту інклюзивної компетентності майбутнього вчителя.

Аннотация

В статье раскрыта сущность мотивационно-ценностного компонента инклюзивной компетентности будущего учителя.

Summary

The article focuses on proving the nature motivational and valuable component of inclusive competence of future teachers.

Ключові слова: вчитель, інклюзія, мотиваційно-ціннісний компонент, інклюзивна компетентність.

Ключевые слова: учитель, инклюзия, мотивационно-ценностный компонент, инклюзивная компетентность.

Key words: teacher, inclusion, motivational and evaluative component, inclusive competence.

Подано до редакції 13.10.2012.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Бойчуком Ю.Д.

УДК 371.132+37.013.77:78.07(045)

©2012

Морозова О. О.

ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний розвиток суспільства потребує подальшого вдосконалення системи підготовки педагогічних працівників. Педагогічна освіта покликана забезпечувати формування вчителя, спроможного розвивати особистість учня; вчителя, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, готового працювати творчо в закладах освіти різного типу. Вчителю належить ключова роль в освіті, адже він допомагає становленню громадянина як особистості й фахівця, зміцненню інтелектуального та духовного потенціалу нації [5, с. 95].

Оскільки в центрі навчання та виховання мають стояти інтереси учня, а не вчителя, вся діяльність педагога, зокрема зміст і технологія навчання, повинні змінюватися. Тому серед завдань педагогічної освіти чільне місце займає проблема підготовки особистості вчителя, здатного забезпечити всебічний розвиток молоді як найвищої цінності суспільства.

Отже, проблема формування особистості майбутнього вчителя є однією з найактуальніших у педагогіці вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання професійного становлення майбутнього вчителя, формування його соціальної активності та вдосконалення фахової підготовки доволі широко висвітлено у психолого-педагогічних дослідженнях методології і теорії формування особистості педагога (К. Абульханова-Славська, С. Архангельський, А. Бойко, Л. Буєва, Г. Журавльова, В. Ільїн, В. Сластьонін та інші); професійної підготовки фахівців (Е. Абдуллін, О. Абдулліна, Г. Андреева, І. Бех, В. Буряк, Н. Гузій, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кичук, Л. Нечипоренко та інші); професійно-педагогічної діяльності (Д. Авербах, Ф. Гоноболін, Т. Колуабаєв, Н. Кузьміна, О. Петунін, М. Хмель, П. Шавір та інші).

Теоретичні та практичні питання професійної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів ВНЗ розглядали у своїх працях такі вчені: Є. Абдуллін, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Д. Кабалевський, О. Михайличенко, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Шацька, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.

У результаті аналізу праць вищезазначених учених з'ясувалося, що особливості формування особистості майбутнього вчителя музики розкрито недостатньо.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розгляд психолого-педагогічних підходів до поняття "особистість майбутнього вчителя музики" та уточнення його сутності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Перш ніж говорити про особистість учителя музики, на нашу думку, потрібно з'ясувати сутність і зміст поняття "особистість".

У науковій літературі особистість розглядається як системна соціальна властивість, якої набуває індивід у предметній діяльності та спілкуванні, що характеризує рівень і якість вияву в нього суспільних відносин. Народившись як індивід, дитина завдяки спілкуванню з дорослими поступово засвоює соціальний досвід людства і приєднується до системи суспільних відносин, які впливають на її потреби, інтереси, схильності, ідеали,